

TA'LIM SIFATINI OSHIRISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR

Urinbayev S.Q.

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti katta o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: kritik fikrlash, kreativlik, kollaboratsiya, kommunikatsiya "Tezkor savol-javob" metodi.

Ключевые слова: критическое мышление, креативность, сотрудничество, коммуникация метод "Быстрых вопросов и ответов".

Key words: critical thinking, creativity, collaborationism, communication «Quick question-and-answer» method.

Mamlakatni qudratli, millatni buyuk qiladigan kuch bu – ilm-fan, ta'lim va tarbiya ekanligi isbot talab qilmas haqiqatdir. Yangi O'zbekistonga ilm-fanga e'tibor yuqori cho'qqiga chiqqani bejiz emas. Chunki hozir zamonaviy hayotni ilm-ma'rifat va ta'limning taraqqiyotisiz tasavvur etib bo'lmaydi. Jahonning yetakchi davlatlarida ham ta'limni rivojlantirish birinchi galdagi vazifa sifatida belgilanmoqda. Zero, mamlakatning kelgusi ravnaqi aynan shu sohada qo'lga kiritgan yutuqlari bilan chambarchas bog'liqdir.

Hozirgi kunda ta'lim va tarbiyani oiladan va maktabgacha ta'lim sohasidan boshlasak, yaxshi natijaga erishishimiz mumkin. Shu etapdan o'tgandan keyin esa maktab ostonasiga qadam qo'ygan yosh avlodni ta'lim-tarbiyasini ota-onalar muallimga ishonch bilan topshirar ekan, bu ishonchni qadrlash o'qituvchi zimmasiga juda katta ma'suliyatni qo'yadi. Aslida esa sifatli ta'lim faqat o'qituvchiga bog'liq emas. Nega deysizmi? Bilim uchun poydevorni muallim qo'yadi, u go'yoki me'mor, bezakchi, bolani to'g'ri yo'lga boshlovchi mutaxassisdir. Muallim o'z kasbining ustasi bo'lsa, ta'lim sifati ham o'sadi.

Ammo tasavvur qiling: bolaning xotiri parishon, tushkun kayfiyatda o'tirsayu, o'qituvchi ming jonini koyitganidan nima naf? Fanlardan o'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchining muvaffaqiyatsizligiga faqat o'qituvchi aybdor emas.

O'quvchidagi bunday holatga, aksariyathollarda, oiladagi tushunmovchiliklar ham sabab bo'ladi. Bola ota-onasi bilan yaxshi munosabatda bo'lib, ertalab

yaxshi kayfiyatda uydan chiqsagina, darsga chin ma'noda quloq soladi. Demak, ta'lim sifatini oshirishda ota-onaning ham ishtiroki muhim va bu ishtirok ota-onalar majlisida hozir bo'lish bilan ado etilmaydi. Oilada bola tarbiyasi uchun muhit dunyoga kelishidan ilgariroq yaratilmagan bo'lsa, keyin vaziyatni o'zgartirish oson kechmaydi. Ta'limga bog'liq bo'lmagan omillar, oilalarning yashash tarzidagi tafovutlar ta'lim sifatiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bundan tashqari, maktab o'quvchilarining darsdan bo'sh paytida akademik uy vazifalarini bajarish uchun yetarli sharoit yaratib beriladi, deb bo'lmaydi. Hozirgi kunda prezidentimiz bejizga ayol-qizlarni o'qitish kerak, chunki ayol oilada ta'lim-tarbiya beruvchi birinchi shaxs deya jon kuydirmayapti. Demak, ta'lim sifatini oshirish bevosita va bilvosita oiladan boshlanadi desam mubolag'a bo'lmaydi.

Ta'lim sohasini rivojlantirishda o'qitish sifati uchun hattoki prezidentimiz bir qator farmonlarni imzoladi, shuningdek, davlatimiz rahbarining tegishli Farmoni bilan tasdiqlangan Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida o'qitish metodikasini takomillashtirish kabi muhim vazifalar belgilangan edi.

Shunga muvofiq, o'gan uch yil davomida darsliklarni yangilash bo'yicha bir qator samarali ishlar olib borildi. Maxsus ishchi guruh tomonidan ilg'or xorijiy metodikalar asosida 1-4-sinf kitoblari yangidan tayyorlandi. Mazkur darsliklarning XXI asr kishisi uchun eng zarur bo'lgan "4K" ko'nikmasi bo'yicha ishlab chiqilgan (kritik fikrlash, kreativlik, kollaboratsiya, kommunikatsiya) ligi tahsinga sazovordir. Mazkur ko'nikmalar o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv, jamoada ishlash va muloqot ko'nikmalarini shakllantiradi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ishlab chiqilgan mazkur darsliklarning o'ziga xos jihatlari shundan iboratki, ularni tayyorlashda PISA, PIRLS, TIMSS, EGMA, EGRA kabi xalqaro dasturlardagi namunaviy vazifalar asos qilib olingan. Darslik bilan birga mashg'ulot daftarlari, o'qituvchilar uchun metodik qo'llanmalar ham chop etilgan.

Shuningdek, bu tizimga Estudy electron ta'lim platformasi integratsiya qilingan. Undan o'quvchilar dars paytida ham, darsdan bo'sh vaqtda ham foydalanishlarimumkin. Bu esa ularning o'z bilimlarini yanada mustahkamlashga imkon yaratadi. Shu bilan birga, yaratilgan mazkur darsliklarni farzandlarimizga yetkazuvchi shaxs, albatta muallim ekanligi, shu bois muallimning obro'sini ko'tarish haqida takror-takror fikr yuritilganligi bejiz emas.

Prezidentimizning Oliy Majlisga va xalqimizga qilgan Murojaatnomasida maktablarda darslar mavjud 22 ta fan bo'yicha olib borilayotganligi, bundan

buyog'iga esa yoshlarga kreativ sohalarida dars berish lozimligi aytib o'tildi. Tizimni isloh qilish barobarida fanlarni ham, dars soatlarini ham ko'rib chiqishimiz kerakligi ta'kidlandi.

Sifatli ta'lim jarayonini tashkil etish esa malakali pedagog-kadrlardan boshlanadi. Zero, maktab eng zamonaviy texnik jihozlar va o'quv qo'llanmalari bilan ta'minlangan bo'lsayu, o'qituvchining malakasi yetarli darajada bo'lmasa, ko'zlangan natijaga erishish imkonsiz.

O'qituvchi o'z faoliyati davomida duch keladigan muammolarga yechim topishda metodik ko'makka ehtiyoj tug'iladi. O'qituvchi jahon bozorida raqobatlasha oladigan kadrlarni tarbiyalashi uchun zamonaviy fikrlashi, o'z ustida doimiy ishlab borishi talab etiladi. Zero, 21-asr yoshlarini 20-asr ta'lim metodikalari orqali o'qitib bo'lmaydi. Jamiyatning boshqa sohaları singari dars o'tish metodikasi ham doimiy yangilanishga, rivojlanishga muhtoj. Shunday ekan, har bir pedagog kadr zamonaviy pedagogika asoslarini bilishi va uni o'quv jarayonlariga tadbir etmoqchi olishi shart.

Ta'lim sohasining eng muhim qismlaridan yana biri – bu to'g'ri tanlangan dastur va baholash tizimi hisoblanadi. Chunki, o'quvchining bilimi dasturda belgilangan ta'limiy maqsadlar asosida baholanishi kerak.

Hozirda ta'lim tizimida keng qo'llanilayotgan test tizimi o'quvchining real bilimi va ko'nikmasini ko'rsatib bera olmaydi. U faqatgina o'quvchining ma'lumotni eslab qolish qobiliyatiga baho berishi mumkin. Ammo, hozirgi texnologiyalar asrida ma'lumotlarni xotirada saqlab qolishga katta ehtiyoj yo'q – bu vazifalarni kompyuterlar va internet bajaradi. O'quvchidan 21-asrda tanqidiy fikrlash, muammoni hal qilish va qaror qabul qilish ko'nikmalari talab etilmoqda.

Shu o'rinda mutaxassisligimdan kelib chiqqan holda shuni ta'kidlashim mumkinki, agar o'quvchining matematik bilimi va tafakkuri yaxshi rivojlangan bo'lsa, u boshqa har qanday muammo va vaziyatlarni bema'lol yechimini topa oladi, hamda boshqa har qanday fanlarni o'zlashtira oladi. Shuning uchun ham matematika darslarida ko'proq mantiqiy va tanqidiy masalalarni ko'proq ishlab chiqarish kerak. Hammamizga ma'lumki, matematika fani murakkab fanlar qatoriga kiradi, bu fanni interfaol metodlardan, yangi pedagogik texnologiyalardan, innovatsion usullardan foydalanib darslarni tashkillashtirilsa, bu fanni yangi qirralarini ochib bera olamiz va o'quvchilarni bu fanga qiziqitira olamiz. Matematika fani uchun XXI asr metodikasi juda muhim, chunki hozirgi zamon o'quvchilarini har bir sohada yangiliklarsiz hech bir tushunchani yetkazib bo'lmaydi, chunki XXI asr axborot texnologiyalari asridir.

Innovatsion pedagogik texnologiyalar ta'lim tizimi, pedagogik jarayon hamda o'qituvchi va o'quvchi faoliyatiga yangilik kiritishni anglatib, bu jarayonni amalga oshirishda asosan interfaol uslublardan foydalaniladi.

Interfaol ("Inter"- bu o'zaro, "act"- harakat qilmoq) – o'zaro harakat qilish (yoki kim bilandir suhbatda, muloqotda bo'lish) ni anglatadi. Interfaol ta'limning mohiyati o'quvchilarni bir-birlaridan o'rganishlariga yo'naltirilgan ta'lim ekanligi. Interfaol ta'lim, interfaol uslublar tizimi bo'lib, o'quvchilarning hamkorlikdagi va faol ishtirokidagi ta'lim va uslublar tizimi hisoblanadi. Boshqacha so'z bilan aytganda, o'qitishning interfaol uslublari – bilish va kommunikativ faoliyatni tashkil etishning maxsus shakli bo'lib, unda ta'lim oluvchilar bilish jarayoniga jalb qilingan bo'ladilar, ular biladigan va o'ylayotgan narsalarni tushunish va fikrlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Interfaol darslarda o'qituvchining o'rni qisman o'quvchilarning faoliyatini dars maqsadlariga erishishga yo'naltirishga olib keladi. Bu uslublarning o'ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog va o'quvchilarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalga oshiriladi.

Matematika darslarida foydalaniladigan interfaol metodlardan bir nechtasining mohiyati va ulardan foydalanish usullarini korib chiqamiz.

«Fikriy hujum» metodi. Mazkur metod o'quvchilarning darslar jarayonidagi faolliklarini ta'minlash, ularni erkin fikr yuritishga rag'batlantirish hamda bir xil fikrlash inertsiyasidan ozod etish, muayyan mazvu yuzasidan rang-barang g'oyalarni to'plash, shuningdek, ijodiy vazifalarni hal etish jarayonining dastlabki bosqichida paydo bo'lgan fikrlarni yengishga o'rganish uchun xizmat qiladi.

«6x6x6» metodi. «6x6x6» metodi yordamida bir vaqtning o'zida 36 nafar o'quvchini muayyan faoliyatga jalb etish orqali ma'lum topshiriq yoki masalani hal etish, shuningdek, guruhlarining har bir a'zosi imkoniyatlarini aniqlash, ularning qarashlarini bilib olish mumkin. Bu metod asosida tashkil etilayotgan mashg'ulotda har birida 6 nafardan ishtirokchi bo'lgan 6 ta guruh o'qituvchi tomonidan o'rta tashlangan muammoni muhokama qiladi. Belgilangan vaqt nihoyasiga yetgach o'qituvchi 6 ta guruhni qayta tuzadi. Qaytadan shakllangan guruhlarining har birida avvalgi 6 ta guruhdan bittadan vakil bo'ladi. Yangidan shakllangan guruh a'zolari o'z jamoadoshlariga guruhi tomonidan muammo yechimi sifatida taqdim etilgan xulosani bayon etib beradilar va mazkur yechimlarni birgalikda muhokama qiladilar. Matematika darslarida "A4 format" metodi, "Smayliklar" metodi, "Bermurd uchburchagi" metodi, "Tezkor savol-javob" metodi, "Vitaminlar" metodidan har bir dars jarayonida foydalanish mumkin.

Ta'lim sifatini oshirmasdan kelajak uchun munosib yosh avlodni yetishtira olmaymiz, bunday sharoitda o'quvchilar uchun buyuk imkoniyatlarni biz yaratib bera olamiz, buyuk ajdodlar me'rosi buning uchun juda katta asos bo'la oladi, chunki bizning farzandlarimizda ularning qoni oqmoqda. XXI asr ko'nikmalarini ularga singdira olishimiz kerak, shundagina oldimizga qo'yilgan maqsadga erisha olamiz, bu maqsad buyuk yurt uchun buyuk daholar yetishtirishdir.

Adabiyotlar:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги, ПФ-4947-сонли Фармони. (Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон).
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 6 ноябрдаги “Ўзбекистоннинг янги тараккиёт даврида таълим-тарбия ва илм-фан соҳаларини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6108-сон Фармони. (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 07.11.2020 й., 06/20/6108/1483-сон)
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 6 ноябрдаги “Таълим-тарбия тизимини янада такомиллаштиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4884-сон Қарори. (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 07.11.2020 й., 07/20/4884/1484-сон).
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 23 сентябрдаги “Таълим тўғрисида”ги Қонун”. ЎРҚ-637-сон. (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 24.09.2020 й., 03/20/637/1313-сон).
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 сентябрдаги “2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5544-сон фармони.
6. Турғунов С.Т. Таълим тизими: бошқарув тамойиллари ва янгича ёндашувлар // Ж. Касб-хунар таълими. -Т., 2006. -№3, -Б. 2-4.
7. Иноятов У. Таълим сифатини назорат қилиш ва бошқариш // Ж. Касб-хунар таълими. Т., 2004. -№1, - Б. 2 –5.
8. Мавлянов А., ва б.қ.лар. “Илғор педагогик технология бўйича ўқув машғулотини лойиҳалаш”. Замонавий таълим. 2016. №2. Б.25-29.
9. Мавлянов А., ва б.қ.лар. Ўқув машғулотларини ташкил этишда таълим технологиялари. Ўқув қўлланма. Тафаккур бўстони нашриёти. Тошкент, 2013. 142 б.
10. Мавлянов А., ва б.қ.лар. Педагогик технология тамойиллари асосида машғулот машғулотларини олиб бориш технологияси. Ўқув-услубий қўлланма. - Тошкент: Ворис, 2010. - 117 б.
11. Ta'lim jarayonida fanlararo aloqalarni rejalashtirish va amalga oshirish”. Pedagogik ta'lim, -Т. 2007.

РЕЗЮМЕ

Maqolada ta'lim sifatini oshiruvchi omillar keltirilgan. Interfaol metod tushunchasi keng tushuntirilgan. Matematika darslari misolida ta'lim sifatini oshirishda foydalaniladigan innovatsion metodlar keltirilgan.

РЕЗЮМЕ

В статье перечислены факторы, повышающие качество образования. Понятие интерактивного метода широко разъяснено. На примере уроков математики представлены инновационные методы, используемые для повышения качества образования.

SUMMARY

The article presents factors that improve the quality of Education. The concept of an interactive method is widely explained. An example of mathematics lessons is the innovative methods used to improve the quality of Education.